

پژوهشکده‌ی آمار

سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
آذربایجان شرقی

مرکز آمار ایران

حساب تولید استان آذربایجان شرقی به قیمت ثابت

برای سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰

مجری

محمد غلامی

همکاران

جواد حسین‌زاده

نادر حکیمی‌پور

فرشاد روشن

سپیده صالحی

ایوب فرامرزی

علی منافی

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

تابستان ۱۳۹۸

پیش‌گفتار

هدف از تهیه و تدوین حساب‌های اقتصادی هر منطقه‌ای و حتی استان، محاسبه جریان مهمترین متغیرهای اقتصادی نظیر تولید، مصرف، تشکیل سرمایه، صادرات، و واردات و درآمد در یک دوره زمانی و اندازه‌گیری مهمترین موجودی منابع اقتصادی، نظیر ثروت، دارایی و بدهی در آن مقطع زمانی است. از طریق این حساب می‌توان وضعیت اقتصادی منطقه مورد نظر یا استان را در آن سال به تصویر کشید.

با توجه به اهمیت حساب تولید منطقه‌ای، محاسبه حساب تولید استان‌های کشور از سال ۱۳۷۳ در دستور کار مرکز آمار ایران قرار گرفت. سال ۱۳۷۸ محاسبه حساب تولید استان آذربایجان شرقی به همراه تعدادی دیگر از استان‌های کشور محاسبه گردید، ولی سال ۱۳۷۹ سال شروع محاسبه حساب تولید همه استان‌های کشور توسط مرکز آمار ایران می‌باشد. این حساب‌ها مزایای بسیاری را در اختیار مدیران، تصمیم‌گیران و محققین قرار می‌دهد؛ که محاسبه بهره‌وری در بخش‌های مختلف، امکان سنجی خلق بررسی مزیت نسبی، بررسی رشد متوازن منطقه‌ای، بخشی از دستاوردهای این حساب می‌باشد.

شرایط تورمی حاکم بر کشور در سال‌های اخیر موجب ایجاد فاصله در تولید واقعی و اسمی در طول زمان شده است. همچنین در شرایط تورمی به دلیل اثر متفاوت تورم بر بخش‌های مختلف، تصمیم‌گیری با استفاده از ارقام جاری غیر کارآمد خواهد بود. حذف اثر تورم جهت تصمیم‌گیری مناسب در مورد اقتصاد جهت تصمیم‌گیران کشوری و منطقه‌ای و حتی برای مدیران استانی ضروری است. در این راستا محاسبه حساب تولید به قیمت ثابت طی سال‌های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۴ در برنامه کاری سازمان مدیریت و برنامه قرار گرفت که با تلاش همکاران معاونت آمار و اطلاعات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان و همکاران پژوهشکده آمار اجرا گردید. با اغتنام فرصت، مراتب سپاس خویش را از کلیه همکارانی که در انجام طرح و خلق این اثر تلاش نموده‌اند اعلام می‌دارم.

داود بهبودی

رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی آذربایجان شرقی

پیش‌گفتار

حساب‌های منطقه‌ای همانند حساب‌های ملی، یکی از مهمترین ابزارهای آماری در فرایند برنامه‌ریزی‌ها و تحلیل‌های اقتصادی به شمار می‌رود. این گروه از حساب‌های اقتصادی، شاخص‌هایی را برای اندازه‌گیری میزان عملکرد اقتصادی در یک منطقه به دست می‌دهد که از طریق آن می‌توان کمیت‌های متغیرهای کلان اقتصادی را در سطوح منطقه‌ای و یا در ادوار زمانی، مقایسه کرده و به چگونگی جریان رشد و توسعه اقتصادی و روند تحولات اقتصادی در منطقه پی برد. همچنین با استفاده از اطلاعات حساب‌های منطقه‌ای می‌توان آثار سیاست‌های اقتصادی را بر وضعیت اقتصادی منطقه، ارزیابی و نابرابری‌های منطقه‌ای را شناسایی کرده و بدنبال آن در قالب برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای، تصمیمات مناسبی را اتخاذ نمود.

با توجه به اهمیت این موضوع، مرکز آمار ایران از سال ۱۳۷۳، تهیه حساب‌های منطقه‌ای را به عنوان یکی از فعالیت‌های اصلی خود در دستور کار قرار داد و از سال ۱۳۸۰ نیز با توجه به الزامات قانون برنامه سوم توسعه کشور و ضرورت حرکت به سوی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، تهیه این حساب‌ها به روش تولید برای تمامی استان‌ها در برنامه کاری مرکز آمار ایران قرار گرفت که تاکنون نیز استمرار داشته است.

اما از آنجا که محاسبات انجام شده در حساب‌های منطقه‌ای بر حسب ارزش جاری (اسمی) متغیرها بوده و از سوی دیگر، بررسی عملکرد واقعی اقتصاد و شناخت تحولات اقتصادی و همچنین محاسبه دقیق رشد اقتصادی در منطقه (استان) مستلزم حذف اثرات قیمت از متغیرهای جاری و تبدیل آنان به متغیرهای واقعی است، در راستای تکامل این حساب‌ها و انجام تعدیلات لازم در این زمینه با استفاده از شیوه‌های علمی، پژوهشکده‌ی آمار بنا بر نیاز و درخواست سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان شرقی و همچنین مرکز آمار ایران و در قالب یک طرح پژوهشی، مبادرت به تهیه حساب منطقه‌ای به روش تولید به قیمت واقعی در استان مذکور نموده است.

این پژوهش با همکاری آقای محمد غلامی به‌عنوان مجری طرح و آقایان دکتر جواد حسین‌زاده، دکتر نادر حکیمی‌پور، فرشاد روشن، دکتر ایوب فرامرزی، علی منافی و خانم سپیده صالحی به‌عنوان همکاران اصلی گروه پژوهشی به انجام رسیده است که از تمامی آنان سپاسگزاری می‌شود. همچنین از زحمات آقایان دکتر داود بهبودی (ریاست محترم سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان آذربایجان شرقی) و محمد فرج‌زاده (معاون آمار سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی آذربایجان شرقی) که در انجام این طرح، حمایت و پشتیبانی لازم را به عمل آورده‌اند و خانم نجمه ناظریان که کار تایپ گزارش نهایی طرح را بر عهده داشته، تشکر می‌شود.

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

پژوهشکده‌ی آمار

فهرست مطالب

۱	۱- مباحث نظری حساب‌های منطقه‌ای به قیمت ثابت
۱-۱-۱	مقدمه
۱-۱-۲	لزوم محاسبه حساب منطقه‌ای به قیمت ثابت
۱-۱-۳	توصیه‌های بین‌المللی برای محاسبه حساب منطقه‌ای به قیمت ثابت (EUROSTAT)
۱-۱-۴	معیارهای قیمت و حجم در حساب‌های ملی
۱-۱-۴-۱	اعداد شاخص
۱-۱-۴-۲	تفاوت بین قیمت، حجم، کمیت و کیفیت
۱-۱-۴-۳	روش حسابداری برای برآوردهای قیمت ثابت
۱-۱-۴-۴	روش‌های به دست آوردن حجم GDP
۱-۱-۴-۵	اصول کلی در محاسبه GDP به قیمت ثابت
۱-۱-۴-۶	روش‌های مختلف تعدیل ارزش افزوده به قیمت ثابت
۱-۱-۵	اصول عملیاتی
۱-۱-۵-۱	روش اول
۱-۱-۵-۲	روش دوم
۱-۱-۶	تعدیل ستانده، مصرف واسطه و ارزش افزوده
۳۵	۲- پوشش، منابع آماری و روش‌های محاسبه‌ی ارزش افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی به قیمت ثابت
۳۳	۱-۲-۱- مقدمه
۳۶	۱-۲-۲- کشاورزی، شکار و جنگلداری
۳۷	۱-۲-۲-۱- زراعت و باغداری
۳۸	۱-۲-۲-۲- دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم، پرورش زنبور عسل و شکار
۳۹	۱-۲-۲-۳- جنگلداری
۳۹	۱-۲-۳- ماهیگیری
۴۰	۱-۲-۴- استخراج معدن
۴۰	۱-۲-۴-۱- استخراج نفت خام و گاز طبیعی

۴۰ ۲-۴-۲- استخراج سایر معادن
۴۱ ۲-۵- صنعت
۴۲ ۲-۶-۲- تأمین برق، گاز و آب
۴۲ ۲-۶-۱- تولید، انتقال و توزیع برق
۴۲ ۲-۶-۲- پالایش و توزیع گاز طبیعی
۴۲ ۲-۶-۳- جمع‌آوری، تصفیه و توزیع آب
۴۳ ۲-۷- ساختمان
۴۴ ۲-۸- عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه‌ی موتوری و کالاهای شخصی و خانگی
۴۴ ۲-۹- هتل و رستوران
۴۴ ۲-۹-۱- هتل
۴۵ ۲-۹-۲- رستوران
۴۵ ۲-۱۰- حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات
۴۵ ۲-۱۰-۱- حمل و نقل زمینی
۴۶ ۲-۱۰-۲- حمل و نقل آبی
۴۷ ۲-۱۰-۳- حمل و نقل هوایی
۴۷ ۲-۱۰-۴- فعالیت‌های پشتیبانی و کمکی حمل و نقل، فعالیت‌های آژانس‌های مسافرتی
۴۸ ۲-۱۰-۵- پست و مخابرات
۴۸ ۲-۱۱- واسطه‌گری‌های مالی
۴۸ ۲-۱۱-۱- بانک
۴۹ ۲-۱۱-۲- سایر واسطه‌گری‌های مالی
۴۹ ۲-۱۱-۳- بیمه
۴۹ ۲-۱۲- خدمات مستغلات، کرایه و کسب و کار
۴۹ ۲-۱۲-۱- خدمات مستغلات
۵۰ ۲-۱۲-۲- خدمات کرایه و کسب و کار
۵۰ ۲-۱۳- اداره‌ی امور عمومی، دفاعی و تأمین اجتماعی
۵۲ ۲-۱۴- آموزش
۵۲ ۲-۱۴-۱- آموزش ابتدایی
۵۲ ۲-۱۴-۲- آموزش متوسطه‌ی عمومی و متوسطه‌ی فنی و حرفه‌ای
۵۳ ۲-۱۴-۳- آموزش عالی
۵۳ ۲-۱۴-۴- آموزش بزرگسالان و سایر
۵۳ ۲-۱۵- بهداشت و درمان و مددکاری اجتماعی
۵۳ ۲-۱۵-۱- فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۵۴ ۲-۱۵-۲- خدمات دامپزشکی
۵۴ ۲-۱۵-۳- مددکاری اجتماعی
۵۴ ۲-۱۶- سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی
۵۴ ۲-۱۶-۱- خدمات تفریحی، فرهنگی و ورزشی
۵۵ ۲-۱۶-۲- خدمات مذهبی، سیاسی و سایر سازمان‌های دارای عضو

۵۵ ۲-۱۶-۳- سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی

۵۹ ۳- جداول و نتایج

۷۷ مرجع‌ها

فهرست جدول‌ها

جدول ۱-۱- تجربه کشورها در تولید حساب منطقه‌ای	۷
جدول ۲-۱- تعدیل GDP و مصارف نهایی: روش اول	۱۹
جدول ۳-۱- تعدیل GDP و مصارف نهایی: روش دوم	۲۱
جدول ۱-۳- محصول ناخالص داخلی استان آذربایجان شرقی برای سال‌ها ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۵۹
جدول ۲-۳- محصول ناخالص داخلی، سهم و رشد استان آذربایجان شرقی برای سال‌ها ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۰
جدول ۳-۳- ستانده بخش‌های عمده اقتصاد استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۰
جدول ۴-۳- سهم ستانده بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۰
جدول ۵-۳- ستانده بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۰
جدول ۶-۳- سهم ستانده بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۱
جدول ۷-۳- مصرف واسطه بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۱
جدول ۸-۳- سهم مصرف واسطه بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۱
جدول ۹-۳- مصرف واسطه بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۱
جدول ۱۰-۳- سهم مصرف واسطه بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۱
جدول ۱۱-۳- ارزش افزوده بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۲
جدول ۱۲-۳- سهم ارزش افزوده بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۲
جدول ۱۳-۳- ارزش افزوده بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۲
جدول ۱۴-۳- رشد ارزش افزوده بخش‌های عمده اقتصادی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۲
جدول ۱۵-۳- ستانده استان آذربایجان شرقی به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۳
جدول ۱۶-۳- سهم ستانده بخش‌ها از کل ستانده استان به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۴
جدول ۱۷-۳- ستانده کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۴
جدول ۱۸-۳- سهم ستانده بخش‌های استان از ستانده کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۵
جدول ۱۹-۳- ستانده استان آذربایجان شرقی به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۵
جدول ۲۰-۳- ستانده استان آذربایجان شرقی به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۶
جدول ۲۱-۳- ستانده کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۶
جدول ۲۲-۳- سهم ستانده بخش‌های استان از ستانده کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۷
جدول ۲۳-۳- مصرف واسطه استان آذربایجان شرقی به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۷

جدول ۳-۲۴ - سهم مصرف واسطه بخش‌ها از کل مصرف واسطه استان به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۸
جدول ۳-۲۵ - مصرف واسطه کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۸
جدول ۳-۲۶ - سهم مصرف واسطه بخش‌های استان از مصرف واسطه کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۶۹
جدول ۳-۲۷ - مصرف واسطه استان آذربایجان شرقی به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۶۹
جدول ۳-۲۸ - سهم مصرف واسطه بخش‌ها از کل مصرف واسطه استان به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۷۰
جدول ۳-۲۹ - مصرف واسطه کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۷۱
جدول ۳-۳۰ - سهم مصرف واسطه بخش‌های استان از مصرف واسطه کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۷۱
جدول ۳-۳۱ - ارزش افزوده استان آذربایجان شرقی به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۷۲
جدول ۳-۳۲ - سهم ارزش افزوده بخش‌ها از کل ارزش افزوده استان به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۷۲
جدول ۳-۳۳ - ارزش افزوده کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۷۳
جدول ۳-۳۴ - سهم ارزش افزوده بخش‌های استان از ارزش افزوده کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری	۷۳
جدول ۳-۳۵ - ارزش افزوده استان آذربایجان شرقی به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۷۴
جدول ۳-۳۶ - سهم ارزش افزوده بخش‌ها از کل ارزش افزوده استان به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۷۴
جدول ۳-۳۷ - ارزش افزوده کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۷۵
جدول ۳-۳۸ - سهم ارزش افزوده بخش‌های استان از ارزش افزوده کشور به تفکیک ۱۸ بخش اصلی اقتصاد بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت	۷۵
جدول ۳-۳۹ - رشد ارزش افزوده استان آذربایجان شرقی بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰	۷۶
جدول ۳-۴۰ - رشد ارزش افزوده و تولید ناخالص داخلی کشور بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰	۷۶

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۳- روند محصول ناخالص داخلی استان و کل کشور طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری ۵۹
- شکل ۲-۳- روند محصول ناخالص داخلی استان و کل کشور طی سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ به قیمت‌های ثابت ۵۹
- شکل ۳-۳- رشد بخش‌های اصلی استان آذربایجان شرقی برای سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ ۶۳
- شکل ۴-۳- رشد محصول ناخالص داخلی استان آذربایجان شرقی با و بدون نفت برای سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ ۶۳

مباحث نظری حساب‌های منطقه‌ای به قیمت ثابت

۱-۱- مقدمه

عملکرد فعالیت‌های اقتصادی یک کشور در یک دوره معین، از طریق تهیه و تنظیم حساب‌های ملی برای آن دوره به تصویر کشیده می‌شود. حساب‌های منطقه‌ای همانند حساب‌های ملی شاخص‌هایی را برای اندازه‌گیری ادواری عملکرد اقتصاد منطقه به دست می‌دهد که از طریق آن می‌توان بر مبنای تحقیق و مطالعه روابط بین متغیرهای اقتصادی، از طریق مقایسه اطلاعات مربوط به مناطق مختلف در یک زمان و یا اطلاعات مربوط به یک منطقه طی زمان‌های مختلف، به چگونگی جریان رشد و توسعه در مناطق پی‌برد و به وسیله آن روند تحولات اقتصادی مناطق را پیش‌بینی کرد. از طریق این اطلاعات می‌توان اثرات سیاست‌های ملی و منطقه‌ای را بر اقتصاد منطقه ارزیابی نمود، نابرابری‌های منطقه‌ای را شناخت و سیاست‌های لازم را به منظور رشد و توسعه هماهنگ مناطق طراحی کرد. برای مشخص شدن عملکرد اقتصاد لازم است مبادلاتی که بین بخش‌های مختلف اقتصادی صورت می‌گیرد مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. محصول ناخالص داخلی که یکی از شاخص‌های کلیدی در سطح کلان می‌باشد مهم‌ترین ابزار اطلاعاتی برای تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های اقتصادی به شمار می‌رود.

در حساب‌های اقتصادی برای بررسی میزان و چگونگی تغییر واقعی ظرفیت‌های تولیدی می‌بایستی عامل قیمت از حساب‌های جاری حذف شود تا تنها تغییرات مقداری مشخص گردد. به بیان دیگر تغییراتی که در اثر گذشت زمان در ارزش کالاها و خدمات بوجود می‌آید از دو عامل تغییر قیمت کالاها و خدمات و تغییر حجم آن‌ها تشکیل شده است لذا برای اندازه‌گیری رشد واقعی عملکرد فعالیت‌های اقتصادی لازم است تغییرات حاصل از

قیمت کالاها و خدمات را حذف کرده و افزایش یا کاهش حجم آن‌ها را محاسبه نمود. محاسبه محصول ناخالص داخلی و ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی به قیمت‌های ثابت گویای روند واقعی‌تر جریان‌های اقتصادی در جامعه مورد نظر است.

حساب‌های منطقه‌ای مجموعه‌ای از اطلاعات آماری است که به صورت جامع و هدفمند مطالعه‌ی کمی و منظم فعالیت‌های اقتصادی یک منطقه مشخص را برای یک دوره‌ی زمانی مشخص که به طور معمول یک سال است امکان‌پذیر می‌سازد. به عبارت دیگر نقشی را که حساب‌های ملی در کل کشور به عهده دارد، حساب‌های منطقه‌ای همان نقش، اهمیت و کاربرد را در سطح منطقه عهده‌دار است. مبانی نظری حساب‌های منطقه‌ای، همانند حساب‌های ملی مبتنی بر آخرین ویرایش سیستم حساب‌های ملی SNA ۲۰۰۸ است با این تفاوت که تبدیل سطح جغرافیایی ملی به منطقه‌ای مسائل ویژه‌ای را موجب می‌شود.

همان‌طوری که داده‌های حساب‌های ملی مهمترین ابزار آماری در فرایند برنامه‌ریزی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و تحلیل‌های اقتصادی در سطح ملی به شمار می‌رود، داده‌های حساب‌های منطقه‌ای همین نقش را در سطح مناطق و البته با خصوصیتی بسیار کارآمدتر ایفا می‌نماید.

دسترسی به حساب‌های منطقه‌ای علاوه بر این که می‌تواند در چاره‌جویی و رفع مشکلات اقتصادی و سیاسی خاص مناطق راهگشا باشد، از طریق فراهم آوردن ابزارهای آماری کافی برای بررسی عملکرد اقتصاد منطقه‌ای و تحلیل امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای، بستر مناسب را برای تنظیم و تهیه هر چه دقیق‌تر و مطلوب‌تر و هماهنگ‌تر سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی در سطح کلان را فراهم می‌سازد.

به طور کلی اهمیت و مزیت حساب‌های منطقه‌ای را می‌توان در چند مورد خلاصه کرد:

- تهیه حساب‌های منطقه‌ای به دلیل اینکه عمده‌تاً از روش جزء به کل است موجب دقیق‌تر شدن آمارهای حساب‌های ملی خواهد شد.
- مقایسه عملکرد استان‌های مختلف در سطح ملی تصویر دقیقی از کارایی و رشد متوازن سیاست‌های دولت ارائه می‌دهد. ضمن اینکه بررسی وضعیت توسعه متوازن در استان‌های مختلف به تفکیک رشته فعالیت، نقش و اهمیت هر استان را در هر رشته فعالیت نشان می‌دهد.
- بررسی روند توسعه در هر منطقه و مقایسه آن با سال‌های قبل می‌تواند نتیجه عملکرد سیاست‌ها را بهتر مشخص کند.
- امکان برنامه‌ریزی برای بهبود عملکرد در سطح استان و ملی فراهم می‌شود.
- با توجه به اختیارات استانداران، حساب‌های منطقه‌ای می‌تواند فرایند برنامه‌ریزی آن‌ها را بهتر نمایان سازد.
- استفاده درست از نتایج حساب‌های منطقه‌ای و تصمیم‌گیری دقیق، باعث افزایش همگرایی استان‌ها در توسعه اقتصادی می‌شود.
- سرمایه‌گذاران و کارآفرینان می‌توانند با استفاده از اطلاعات ریز وضعیت جاری استان‌ها تصمیم و گزینه بهینه را انتخاب نمایند.

مواردی که به آن اشاره شد تنها بخشی از نقاط قوت حساب‌های منطقه‌ای است و همین امر باعث شده که متقاضیان مختلفی از جمله، نمایندگان مجلس، نهادها و سازمان‌های ملی و منطقه‌ای، استانداران چشم‌انتظار انتشار آخرین اطلاعات حساب‌های منطقه‌ای بوده و پیش‌بینی می‌شود با فرهنگ‌سازی لازم، کاربرد

آمارحساب‌های منطقه‌ای فراگیر شود.

به این ترتیب در صورت تقویت و گسترش حساب‌های منطقه‌ای و محاسبه آن به قیمت‌های ثابت، این حساب‌ها می‌تواند به عنوان پایه و اساس حساب‌های ملی نقش‌آفرینی کند. پژوهشکده‌ی آمار به عنوان بازوی پژوهشی مرکز آمار ایران، با آگاهی از نیاز برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و بخشی، تهیه حساب‌های منطقه‌ای به قیمت ثابت را مورد توجه قرار داده است.

تاریخچه تولید حساب منطقه‌ای

سابقه تاریخی تهیه و تنظیم حساب‌های منطقه‌ای در دنیا به سال ۱۹۵۱ و به والتر ایزارد برمی‌گردد. اولین تجربه محاسبه‌ی حساب‌های اقتصادی در سال ۱۹۵۳ در کشور ایتالیا و پس از آن به تدریج در تعدادی از کشورهای اروپایی از قبیل آلمان، اتریش، نیوزیلند و استرالیا و نیز کشورهایی که از نظر تقسیم‌های جغرافیایی و سیاسی به طور نسبی غیرمتمرکز بوده‌اند صورت گرفت.

در کشور ما در سال‌های پیش از پیروزی انقلاب اسلامی دو برآورد توسط مشاوران خارجی و با استفاده از روش‌های غیرمستقیم برای تهیه‌ی برخی از حساب‌های منطقه‌ای صورت گرفته است که به‌عنوان یک اقدام جدی در این زمینه نمی‌تواند تلقی شود. بعد از پیروزی انقلاب و به موجب اشتیاق گروهی از مسئولین برای استفاده از حساب‌های منطقه‌ای در برنامه‌ریزی منطقه‌ای، فعالیت‌های موردی و مقطعی در تعدادی از سازمان برنامه و بودجه‌ی وقت استان‌ها و از جمله استان‌های فارس، همدان و اصفهان آغاز شد، که در این میان سازمان برنامه و بودجه‌ی استان فارس کامل‌تر از دیگر استان‌ها عمل کرده و در طول سال‌های ۶۵-۱۳۶۲ با استفاده از روش‌های تولید، هزینه و نیز با انجام برآوردهای کارشناسی محصول ناخالص داخلی استان فارس را برای یک دوره ۱۱ ساله (سال‌های ۶۳-۱۳۵۳) به قیمت‌های ثابت و جاری برآورد کرد.

مطالعات اولیه تهیه حساب‌های منطقه‌ای به صورت رسمی و متمرکز از سال ۱۳۷۳ در مرکز آمار ایران آغاز شد و با تدوین مبانی نظری و روش‌های محاسبه محصول ناخالص داخلی و همچنین الگوهای تأمین نیازهای آماری تهیه حساب‌های منطقه‌ای دنبال شد. در نخستین مرحله، تهیه حساب تولید شش استان کشور (اصفهان، تهران، چهارمحال و بختیاری، خراسان، مازندران و همدان) برای سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷ انجام شد. در مرحله دوم با افزوده شدن شش استان دیگر (آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، زنجان، سیستان و بلوچستان، فارس و کرمانشاه) حساب تولید سال ۱۳۷۸ برای ۱۲ استان کشور تهیه شد و در مرحله سوم سایر استان‌های کشور در پوشش تهیه حساب‌های منطقه‌ای قرار گرفته و حساب تولید سال ۱۳۷۹ برای ۲۸ استان کشور تهیه شد. با تشکیل استان‌های خراسان شمالی و جنوبی و استان البرز تعداد استان‌های کشور به ۳۱ استان افزایش یافت و از سال ۱۳۹۰ تهیه حساب تولید استان‌ها برای ۳۱ استان کشور میسر شده است.

متغیرهای محاسبه شده در حساب‌های تولید استان شامل ستانده، مصرف واسطه و ارزش افزوده می‌شود. روش مورد استفاده برای تولید این حساب‌ها روش تولید است. روش هزینه به دلیل پیچیدگی‌هایی که دارد تنها در معدودی از کشورهای اروپایی معمول است و روش غالب تولید حساب‌ها در اکثر کشورهای دنیا همان روش تولید است.

در حال حاضر، سری زمانی حساب تولید استان‌های کشور دربرگیرنده بیش از یک دهه (از سال ۱۳۷۹ تا کنون) است که اطلاعات تفصیلی درباره ستانده، مصرف واسطه و ارزش افزوده به تفکیک ۷۲ رشته فعالیت اقتصادی بین سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۳ براساس آیسیک ویرایش ۳ و نظام حساب‌های ملی ویرایش ۱۹۹۳ و برای

سال‌های ۹۴-۱۳۹۰ این حساب‌ها به قیمت جاری و براساس آیسیک ویرایش ۴ و نظام حساب‌های ملی ۲۰۰۸ را به تفکیک ۸۲ رشته فعالیت به قیمت‌های جاری در دسترس کاربران قرار می‌دهد و دربرگیرنده بیش از ۷۰۰۰۰ اطلاع آماری درباره اجزای حساب تولید استان‌های کشور است.

اولویت‌های آماری

در مطالعات پشتیبان نظام حساب‌های ملی SNA به این موضوع اشاره شده است که اولین قدم تهیه حساب‌های منطقه‌ای، روش تولید است. قدم بعدی تولید حساب منطقه‌ای به روش هزینه می‌باشد و در نهایت بررسی اختلافات آماری و رفع مغایرت‌های آماری به طوری که مغایرت‌های آماری خصوصیات تصادفی به خود بگیرد^۱.

۱-۲- لزوم محاسبه حساب منطقه‌ای به قیمت ثابت

حساب منطقه‌ای یکی از ابزارهایی است که می‌تواند علاوه بر اینکه درجه رشد متوازن در استان‌های مختلف را مورد ارزیابی قرار دهد، بلکه عملکرد تولید استان در رشته فعالیت‌های مختلف را نیز منعکس نماید. از این رو محاسبه حساب منطقه‌ای به قیمت ثابت اهمیت پیدا می‌کند. اما در حال حاضر حساب منطقه‌ای به قیمت جاری محاسبه می‌شود و همان طوری که می‌دانیم برای رصد رشد اقتصادی استان و به تبع آن رشد متوازن منطقه‌ای، لازم است که حساب منطقه‌ای به قیمت ثابت تبدیل شود. در ادامه تجارب کشورها در این رابطه و همچنین توصیه‌های بین‌المللی در زمینه محاسبه حساب منطقه‌ای به قیمت ثابت مورد توجه قرار گرفته است. برای محاسبه محصول ناخالص داخلی منطقه‌ای به قیمت ثابت نیاز به شاخص قیمت تولیدکننده منطقه‌ای^۲، شاخص قیمت مصرف‌کننده منطقه‌ای^۳، شاخص مقداری استانی و اقلام مقداری استانی است. بیشتر کشورها، از شاخص قیمت ملی برای این هدف استفاده می‌کنند. هر چند این روش یک روش کامل محسوب نمی‌شود اما یک روش قابل قبول است. در استرالیا همه بخش‌ها را با استفاده از شاخص ملی به قیمت ثابت تبدیل می‌کنند به جز ساختمان که از یک شاخص قیمت منطقه‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد شاید یکی از دلایل آن غیر تجاری بودن آن در بین استان‌ها است.

بخش آماری اتحادیه اروپا هم دستورالعمل صریحی در خصوص تورم‌زدایی حساب منطقه‌ای ارائه نموده است. در این راهنما اشاره شده است که برای محاسبه حساب منطقه‌ای به قیمت ثابت، لازم است علاوه بر قیمت منطقه‌ای، اطلاعات مربوط به اشتغال، حقوق و دستمزد، تشکیل سرمایه جمع‌آوری شوند. مشکل اصلی

<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

^۱ explained/index.php?title=File:SNA_Example_workflow_NA,_2012.png

^۲ Regional producer prices indexes

^۳ Regional consumer price indexes

حساب‌های منطقه‌ای آن است که بنگاه‌ها حساب‌ها و صورت‌های مالی خود را به صورت ملی تهیه و منتشر می‌کنند. به طور کلی، ارزش افزوده منطقه‌ای بر پایه روش تولید (بدون در نظر گرفتن جزئیات تولید)، یا بر اساس روش درآمد محاسبه می‌شود. هیچ کشوری حساب منطقه‌ای را بر پایه روش مخارج محاسبه نکرده است بنابراین روش مخارج نمی‌تواند برای تهیه حساب منطقه‌ای به قیمت سال پایه نیز مورد استفاده قرار گیرد. بیشتر کشورها از روش تولید برای محاسبه GDP منطقه‌ای استفاده می‌کنند. سؤال اصلی آن است که از سه روشی که به صورت نظری ارائه شده است، کدامیک کاربردی است و اینکه آیا از هر سه روش به یک نتیجه واحد می‌توان رسید؟

در کشورهایی که آمار بنگاه‌ها قابل دسترس است می‌توان از روش درآمد نیز استفاده کرد. چنانچه آمار تولید و فروش، مصرف واسطه، سود و سایر اقلام مرتبط با درآمد و هزینه وجود داشته باشد نتیجه استفاده از روش تولید (روش ستانده) با روش درآمد یکسان باید باشد. اما این مسئله فقط در سطح ملی صحت دارد و در سطح منطقه‌ای با دشواری‌های زیر مواجه است:

اولاً صورت مالی بنگاه‌ها که شعبه‌های منطقه‌ای دارند به صورت ملی تهیه می‌شود. دوماً آمار فعالیت‌های غیررسمی و غیرمتشکل به صورت منطقه‌ای به راحتی قابل دسترس نیست. بنابراین روش درآمد به صورت منطقه‌ای عملیاتی نیست. اگرچه استفاده از هر سه روش با پیش‌نیازهایی روبرو است اما چنانچه محاسبه حساب منطقه‌ای از هر سه روش صورت گیرد، می‌توان صحت و سقم نتایج را از طریق مقایسه بررسی کرد. به عنوان مثال کشور فیلیپین به طور قوی هر سه روش را برای محاسبه GDP منطقه دنبال می‌کند و آن را در برنامه خود لحاظ کرده است.

۱-۳- توصیه‌های بین‌المللی برای محاسبه حساب منطقه‌ای به قیمت ثابت (EUROSTAT)

از آنجا که اطلاعات شاخص قیمت‌های منطقه‌ای در برخی کشورها فقط برای بعضی فعالیت‌های و محصولات وجود دارد. بنابراین راهنمای اندازه‌گیری قیمت و حجم حساب‌های ملی به‌طور کامل برای حساب منطقه‌ای کاربرد نخواهد داشت. اما بر اساس دستورالعمل حساب‌های منطقه‌ای یورواستات سه اصل برای اندازه‌گیری حساب منطقه‌ای به قیمت ثابت ارائه شده است:

۱. سطح اولیه تجمیع به نحوی مشخص شود امکان تعدیل با جزئیات ممکن وجود داشته باشد.
۲. انتخاب فرمول شاخص و سال پایه از دیگر اصول مورد نظر راهنما می‌باشد. شاخص مقداری باید با فرمول لاسپیرز و شاخص قیمت می‌بایست با شاخص پاشه محاسبه شود.
۳. سری زمانی ارزش افزوده در قیمت‌های سال مرجع. در این رابطه باید بین سال مرجع و سال پایه تفاوت قائل شویم. سال پایه سالی است که قیمت جاری آن برای وزن‌دهی اندازه حجم واقعی اقتصادی مشتق از سطح اولیه تجمیع استفاده می‌شود. در این مورد به خصوص منظور وزن سال قبل می‌باشد.

سر جمع‌های اولیه

در محاسبات قیمت و حجم می‌بایست از جزئی‌ترین سطح سرجمع استفاده شود. برای شاخص‌ها نسبت میانگین هندسی قیمت‌ها یا نسبت میانگین حسابی قیمت‌ها، دو فرمولی هستند که باید در سرجمع‌های اولیه به‌کار گرفته

شوند. میانگین حسابی قیمت‌های نسبی را فقط می‌توان در موارد استثنایی هنگامی به کار گرفت که مقایسه‌پذیر باشد.

سطحی که در آن سرجمع کلان به سر جمع اولیه تغییر می‌کند

سطح سرجمع اولیه با سایر ویژگی‌های طراحی از قبیل راهکارهای نمونه‌گیری و موجود بودن اطلاعات وزنی، در تعامل قرار دارد. بسته به منشاء وزن‌هایی که مورد استفاده قرار می‌گیرند، سر جمع اولیه در کشورهای مختلف می‌تواند از سطوح متفاوت آغاز شود؛ این امر در مورد سلسله مراتب منبع اطلاع، قلمرو جغرافیایی محصول نیز صدق می‌کند.

دوره پایه^۴

دوره پایه معمولاً به معنای دوره‌ای است که همه دوره‌های دیگر با آن مقایسه می‌شوند اما این اصطلاح می‌تواند در موارد مختلف، معانی متفاوت داشته باشد. سه نوع دوره پایه را می‌توان از هم متمایز کرد:

دوره مرجع قیمتی: دوره‌ای است که در آن قیمت‌های سایر دوره‌ها با قیمت‌های آن دوره سنجیده می‌شود. در کسر قیمت‌های نسبی که برای محاسبه شاخص مورد استفاده قرار می‌گیرد، قیمت‌های دوره مرجع، مخرج کسر را تشکیل می‌دهند. دوره مرجع قیمت عموماً دوره صفر در نظر گرفته می‌شود.

دوره مرجع وزنی: معمولاً دوره‌ای است یک‌ساله و بیشتر که در آن هزینه‌ها به مثابه وزن (ضرایب اهمیت) شاخص مورد استفاده قرار می‌گیرند. هنگامی که هزینه‌های ترکیبی باشند (یعنی مقادیرهای یک دوره به قیمت دوره‌های دیگر ارزش‌گذاری شوند) دوره مرجع وزنی، دوره‌ای است که مقادیر به آن ارجاع داده می‌شوند.

دوره مرجع شاخص: دوره‌ای که در آن عدد شاخص برابر با ۱۰۰ در نظر گرفت می‌شود.

نحوه انتخاب فرمول

انتخاب فرمول مورد استفاده شاخص در دو سطح انجام می‌گیرد:

سطح فرمول کلان؛ یعنی انتخاب یک شاخص زنجیره‌ای با پیوندهای سالانه و انتخاب یک شاخص پایه ثابت بایوندهای تا پنج سال.

سطح فرمول خرد؛ در هر یک از سطوح، هم برای قیمت‌ها و هم برای وزن‌ها، مسأله دوره مرجع وجود دارد.

فرمول شاخص کلان

معمولاً شاخص مورد استفاده برای سنجش تغییرات در اکثر کشورها شاخص لاسپیرز است. برای انجام این کار از وزن‌های هزینه‌ای استفاده می‌شود که بازتاب مناسبی از الگوی مصرف جمعیت مصرف‌کننده در دوره مرجع وزن هستند.

در عمل در تهیه شاخص‌ها از سه نوع دوره پایه استفاده می‌شود:

- دوره پایه‌ای که حجم وزن‌های هزینه‌ای جاری به آن مربوط می‌شود («دوره مرجع وزن»)
- دوره پایه‌ای که براساس آن تغییر قیمت جاری اندازه‌گیری می‌شود، یعنی مرجع زمانی قیمت‌های مورد استفاده در ارزش‌گذاری بر حجم وزن‌های جاری («دوره مرجع شاخص»)
- دوره‌ای که در آن پایه شاخص ۱۰۰ در نظر گرفته می‌شود («دوره پایه شاخص»)

^۴ Base period